

ATENEU BARCELONÈS

**DEL PATRIOTISME
I LA DEMOCRACIA
EN EL
PROCÉS CONSTITUCIONAL
DE LA CATALUNYA ANTIGA**

Discurs llegit pel President
LLUÍS NICOLAU D'OLWER,
en la sessió inaugural del curs
acadèmic de 1932-33, el dia 3
de març de 1933.

BARCELONA

MINISTERIO
DE CULTURA

MINISTERIO
DE CULTURA

DEL PATRIOTISME I LA DEMOCRÀCIA
EN EL PROCÉS CONSTITUCIONAL DE
LA CATALUNYA ANTIGA

MINISTERIO
DE CULTURA

Honorables Autoritats,
Representants acadèmics,
Senyores, Senyors :

L'alt honor que m'heu fet, benvolguts amics i consocis, de cridar-me a la presidència de l'Ateneu, m'imposa l'obligació reglamentària que estic complint. No vull pas desaprofitar l'avinentsa que em doneu de fer una excursió pel camp, massa negligit per mi darrerament, de la nostra història, ni podria tampoc substraure'm ara a les vibracions d'una hora políticament i nacionalment gràvida. El procés constitucional de Catalunya, que l'absolutisme monàrquic donava per esgotat fa dos segles, torna a obrir-se. Interessa, potser — i àdhuc serà útil, si la història és mestressa de la vida —, de seguir-ne les evolucions i de veure la influència que van tenir-hi el sentiment patriòtic i les idees democràtiques.

I. SENTIMENTS DE GERMANOR I SENTIMENTS D'OPOSICIÓ. — ORÍGENS DE L'ESTAT CATALÀ. EL COMTE, ELEMENT D'UNITAT I PRINCIPI DE JUSTÍCIA ; AUTOLIMITACIÓ DEL SEU PODER. — DE LA CORT JUDICIAL A L'ASSEMBLEA DE MAGNATS. — LA «PAU I TREVA» I LES SEVES CORTS MIXTES. — EL NOM I EL TERRITORI DE CATALUNYA.

El centenari de la renaixença catalana, iniciada l'any 1833 amb l'*Oda* de Bonaventura Carles Aribau, el commemorarem amb la restauració del Parlament de Catalunya.

Catalunya és un dels pobles que han tingut la rara fortuna de renéixer, és a dir, de néixer dues vegades. L'una, seguint el procés lentíssim, inconscient, fortuit, de la gestació històrica; l'altra, amb la pressa i la lògica successió dels fets imposada per una voluntat conscient. El terme dels dos processos serà, potser, el mateix; els camins per a arribar-hi, com partint de punts diversos, són també diversos, àdhuc contraposats.

El procés de l'Estat és fàcil de seguir: els arxius en lliuren els secrets als investigadors; fet i fet, els llibres d'història no solen fer res més que aquesta mena d'història. Per contra, les etapes del desvetllament de la consciència de la personalitat col·lectiva (que no altra cosa són el patriotisme i la democràcia) fugen a un control rigorós. Només per escadusseres dades que ens serveixen de fites, pel raig de llum amb què un fet, una paraula, com un llampec en nit de tempesta, ens il·luminen, podem adonar-nos de la via que la consciència nacional va fent.

Un autor meritíssim, Josep Calmette, parla del sentiment nacional a la Marca Hispànica en el segle IX (1). Si no volem enganyar-nos, cal rectificar: no es tracta, en els fets que addueix, d'un sentiment nacional, massa complex, sinó d'un sentiment anti-franc. ¿Sentiment de raça que movia contra els francs, semblant al sentiment religiós que movia contra els alarbs? No. Tampoc no és això.

El sentiment religiós i el sentiment de raça obren en un sol sentit, donen una amplíssima estratificació horitzontal. Alternen, sobreposant-se, ara l'un, ara l'altre, i sovint fallen tots dos. Quan l'any 1010 els nostres magnats, i entre ells els bisbes de Vic i Girona, anaven a lluitar a Còrdova al costat d'una facció sarraïna contra una altra i els cristians que l'ajudaven, no sembla pas que els sentiments de raça ni de religió els en haguessin ofuscat d'altres de més primaris, purament egoistes.

Adhuc quan aquells sentiments realment operen, ¿és que no en recobreixen d'altres? ¿És un sentiment de solidaritat cristiana

1. *Le sentiment national dans la Marche d'Espagne au IXe siècle*. [Mélanges d'histoire du moyen âge offerts à M. Ferdinand Lot par ses amis et ses élèves. Paris, 1925]. pp. 103-110.

el que fa alçar la nostra gent contra els sarraïns? No. S'aixecà igualment contra els francs, i no pas per un sentiment de solidaritat hispano-gòtica. En el fons, el sentiment és un altre: de xenofòbia, i, el seu fonament, la fam de terra. La terra, en un estadi de civilització agrícola constitueix l'única font de riquesa i de poder. El pam de terra és la llar i el pa de la llar que l'home defensarà: qui vol apoderar-se'n, de qualsevol raça o religió que sigui, és l'enemic. Damunt aquest sentiment primari, fonamental, tot allò que hom basteixi serà ferm.

La primera conseqüència d'un sentiment així, que no és de germanor, sinó d'oposició, que no és horitzontal, estès, sinó vertical, arrelat, és de circumscriure's dins unes fronteres: guanya en comprensió el que perd en extensió.

Les condicions naturals i històriques que han determinat la formació de les llengües romàniques determinen, a través d'aquestes, a l'occident europeu, un sentiment d'unitat que cerca d'encarnar-se. Contra l'autoritat llunyana, inoperant, invisible, del rei o de l'emperador, per damunt les autoritats immediates, dispersadores, dels senyors feudals, el comte (príncep, potestat) apareix a Catalunya com a encarnació de l'Estat.

Seria fora de lloc de resseguir ara pas a pas la formació de l'Estat català des de la creació de la Marca Hispànica per Carles el Calb, l'any 865, amb el seu límit a les Corberes i la seva capital a Barcelona. Cal, però, remarcar, una vegada més, que l'Estat català no entronca històricament amb la monarquia visigòtica; les seves institucions polítiques, doncs, en són independents. Catalunya, després de l'Imperi Carolingi, evoluciona dins la tradició de la monarquia franca: en perpetua i en transforma les institucions comtals, n'imita o n'adapta les reials.

Quan Borrell II (988) no vol renovar l'homenatge al rei de França, i amb les soles forces dels homes de la terra reprèn Barcelona, allunyant-ne les tropes del califa, reforça amb el prestigi d'aquests fets el prestigi centenari de la dinastia comtal i es converteix en suprem jerarca de l'Estat. A favor del comte, enrobustint la seva posició com a element d'unitat i principi de justícia, enfront de la dispersió i de l'arbitrarietat feudals, militen dues forces poderoses: l'una, la propietat allodial; l'altra, els ciu-

tadans i burgesos de Barcelona. És a dir, les terres i els homes lliures de vincle feudal que haurien, però, sucumbit a la rapacitat dels senyors si damunt d'aquests no hagués existit amb força creixent l'autoritat pública. Si el príncep és garantia de les llibertats, les llibertats són garantia del príncep; per a crear nous interessos a favor seu, li cal només eixamplar el camp de les immunitats ciutadanes. Aquest és el valor del privilegi del 1025 a Barcelona (2).

La força més sobirana del comte era, sens dubte, el seu poder judicial. Refosos, com en altres terres de l'imperi franc, el *placitum* i el *mallum*, el comte presidia el tribunal de justícia que donava les sentències civils i criminals, i ell les feia executar. El tribunal era compost de magnats del seguici del comte (*nostram potentum cohortem*, diuen, l'any 1014, Ramon Borrell i Ermessendis) i d'homes de lleis com a assessors (3).

Així la paraula *cort* (*cohors*, *cohortem*) pren el sentit, que en altres llengües conserva i no en la nostra, de «cort de justícia».

El tribunal havia creat uns usos, assentat una jurisprudència, fora llei, perquè la llei, el *Forum judicum*, desconeixia la desigualtat creada entre els homes pel vincle de l'homenatge; jurisprudència i usos fora llei, complementaris de la llei, que un dia foren reduïts a escriptura i, més que promulgats, reconeguts autèntics pel mateix tribunal que els aplicava. Són els *Usualia*, la part més vella dels Usatges; i el fet devia tenir lloc, segons Valls i Taberner (4), vers l'any 1058. Més tard, nous Usatges són introduïts o declarats, i aquells qui, per llur qualitat de magnats o jutges, els hauran d'aplicar, són cridats a publicar-los. Assemblea legislativa? No. Tots els seus membres són vassalls del príncep, i el poder legislatiu és d'ell tot sol. Legislativa, no; consultiva, qui pot dubtar-ne? Per la seva composició, gairebé podríem qualificar-la de Parlament del braç militar, si anticipéssim la terminologia d'altres èpoques.

2. *Marca Hispánica*, doc. 198.

3. Arxiu de la Corona d'Aragó, pergamins de Ramon Borrell, n.º 104.

4. VALLS TABERNER (Ferran): *Estudis d'Història jurídica catalana*, Barcelona, «La Revista», 1929; pàg. 58.

Contemporàniament, un gran fet es produeix. La primera Constitució política de l'Europa moderna és promulgada: és la Constitució del comtat de Barcelona per Ramon Berenguer I i Almodis vers el 1060 (5). Amb ella, incorporada als Usatges, l'Estat català (de primer el comtat de Barcelona, després «tot Catalunya de Salces al Cinca, de Tortosa a Lleida, amb els seus termes»), estructura la seva vida política. Hi trobem, al costat de l'element feudal, sotmès a la pròpia jerarquia, les terres i els homes que no són de cap senyor; hi trobem la garantia de la seguretat personal, de la propietat i del treball, la llibertat de circulació i de comerç; la protecció al foraster, a l'home d'altra religió; la mobilització general en cas d'ésser envaït el territori; i, com a clau de volta d'aquest edifici polític, la potestat (el poder públic), al qual són atribuïts, no en alou ni en feu, sinó en domini eminent, els camins i carreteres per a garantir-ne l'ús públic, i els cims de les muntanyes per a bastir-hi defenses.

La Constitució de Berenguer I recull així l'esperit de la *Pau i Treva*. Contra la força material dels magnats, en un segle duríssim d'anarquia, de guerra de tots contra tots, la força moral de l'Església tractava d'assuaubar els costums. Fou el nostre Oliva, abat de Ripoll i bisbe de Vic, qui instituï la primera *Pau i Treva*, en el sínode de Toluges, l'any 1027 (6), duent així damunt la nostra terra l'honor de la més humana i progressiva de totes les institucions medievals. Sota pena d'excomunió, certs homes i certes coses són posats en pau perpètua; certs dies de la setmana i certes festes de l'any, declarats de treva. Eixamplar la *Pau i Treva* és localitzar i minimitzar la guerra, protegir l'agricultura i el comerç. Les sancions canòniques, però, no basten: cal que els magnats es comprometin a complir i a fer complir la *Pau i Treva*. Per això les assemblees que la decreten perden aviat llur primera forma de sínodes o de concilis (és a dir, d'assemblees purament eclesiàstiques) per a esdevenir assemblees mixtes. La intervenció del príncep i la seva cort de magnats transforma els

5. La formen els *Usatges* 64-68, 70, 62, 98-99, 72-74, 93-95, 80, 16. (VALLS, p. 59).

6. ALBAREDA (Dom A. M.): *L'Abat Oliva*. (Monestir de Montserrat; 1931), p. 146-158.

cànons en constitucions i l'assemblea en una mena de parlament de dos braços, que perpetua el nom de *cort*, mentre la cort estrictament judicial en el segle XII pren el nom de *curia* (7).

Ben d'hora, les corts de *Pau i Treva*, ultra les mesures canòniques i les coercitives imposades pel poder civil contra els infractors de llurs acords, passen a regular importants qüestions en la vida política i social, i àdhuc d'ordre purament civil (8). El fet que el monarca prometi i juri d'observar les constitucions de *Pau i Treva*, els dóna l'aspecte de lleis autolimitatives del poder sobirà, com ja ho havien estat les franqueses de Barcelona del 1025 i la Constitució del 1060.

La *Pau i Treva* de Girona del 1118, en temps de Berenguer III, conté la promesa del comte de no alterar el valor de la moneda si li és pagat el bovatge; promesa on s'esborralla la imposició de deures al sobirà que, d'una manera correlativa al que li és atorgat, apareixerà després com a base del mecanisme de les Corts (9). Més explícitament s'accentua encara el caràcter polític de les reunions de *Pau i Treva* en la del 1131, a Barcelona, on Berenguer IV congrega els personatges eclesiàstics i feudals *ad tractandum de communi utilitate ipsius terre*; fórmula que reverdirà en les convocatòries de Corts (10).

L'any 1115, en el *liber Majolichimus* apareix l'apellatiu de catalans (*Catalanenses, catalanici*) i el nom de Catalunya (*Catalania, Catalaunia*). Aquest, arran de la conquesta de Tortosa i Lleida, és emprat ja en el seu sentit territorial d'avui, i el seus límits són assenyalats a la *Pau i Treva* del 1173.

Un territori ben delimitat dins el qual resta vençuda la dis-

7. BALARI Y JOVANY (José): *Orígenes históricos de Cataluña*, Barcelona, 1899; pàg. 361. — En record de llur origen, les Corts van conservar sempre una alta funció judicial: la Cort en ple entenia de la nul·litat i reposició de les sentències injustes. Vegeu, CALLIS, *Extragravantium Curiarum*. (Lió, 1556), cap. VII, § 34.

8. BROCA (Guillermo M.^a de): *Historia del Derecho de Cataluña y especialmente del Civil*. Vol. I. (Barcelona, 1918), p. 117.

9. BROCA, pp. 121-122.

10. *Cortes de Cataluña*. (*Cortes de los antiguos Reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Cataluña, publicadas por la R. Academia de la Historia*), vol. I. (Madrid, 1896), pp. 49-51; publica el text sencer.

persió senyorial, unes institucions emparadores de la vida i del treball, i una dinastia en què s'encarna la unitat i la independència de l'Estat: ¿què més calia per a fer brollar una consciència col·lectiva?

II. INGRÉS DEL TERCER ESTAMENT A LA VIDA PÚBLICA. CORTS DE 1214. — CONCESSIÓ DE TRIBUTS I JURAMENT DEL REI. — NAIKENÇA DEL SENTIMENT PATRIÒTIC.

Les assemblees o corts de *Pau i Treva* són, doncs, una mena d'antecedent i prefiguració de les veritables Corts. Aquestes, però, no existiran fins a l'hora que al costat de l'estament eclesiàstic i de l'estament noble hi participi l'estament popular. I això no serà possible mentre no es desplegui el règim municipal.

Les cartes de poblament donen origen al terç estat, en tant que solen tenir la promesa, contrària al dret feudal, que el monarca no alienarà el senyoriu de la població (11); altrament, contenen també la franquesa de tributs que culmina en les cartes de Tortosa (1149) i de Lleida (1150). Aviat la vida municipal és tan intensa, el poble organitzat ha adquirit tanta de força, que el monarca ja pot servir-se'n, junt amb l'Església, contra els nobles. Data a retenir la del 1192, en què Alfons I, restablint *Paus i Treves* derogades a Barcelona sota la pressió dels nobles, s'adreça als eclesiàstics, als nobles «e encara a tots prohòmens e poble axi de ciutats com de viles, de les confines de Lleyda e en lo cor de aquella ciutat enthò a les confines de Salces constituits»—*ceteris tam civitatum quam villarum probis hominibus et populo*—. Per primera vegada el poble ha adquirit ja condicions de subjecte de dret públic. (12)

Poc després, un dels capítols de la *Pau i Treva* de Pere I a Barcelona (1200) (13), repetit a la de Jaume I a Tortosa (1225)

11. BROCA, p. 191.

12. Text llatí, *Cortes de Catalunya*, vol. I, pp. 68-71; text català, *Constitucions de Catalunya* (Barcelona, 1704), 2.ª, tit. XI, llib. X, vol. I.

13. *Const.*, 4.ª, tit. XI, llib. X, vol. I; text llatí, *Cortes de Catalunya*, I, p. 83.

(14), reconeix al terç estat (als homes de masos i de viles) una franquesa que serà, anys a venir, la palanca de tota la força de l'estament popular: que, sense el consentiment dels interessats, ningú no els pugui exigir procuracions ni albergues, ni fer acaptes ni cap mena d'exaccions.

L'estament popular ja existeix, ja representa una força: cal comptar-hi. Un fet decisiu li farà prendre el lloc que li pertoca en la direcció política del país. Els drets hereditaris de Jaume I (que Pere el Catòlic, en caure a la batalla de Muret, deixava a mans de l'adversari Simó de Montfort) són discutits pels seus oncles, pretendents a la corona i anarquitzadors de la terra: cal reforçar-los amb llur reconeixement general. L'any 1214, el legat d'Innocent III, tutor del rei, presideix a Lleida una Cort de catalans i aragonesos, on Jaume, infant de sis anys, és jurat com a successor del seu pare. En aquesta Cort acuden, per primera vegada històricament constatada (15), els representants del poble (deu per cada ciutat) amb poder suficient de consentir i aprovar. (16)

La Cort del 1214, amb el jurament del nou sobirà, inicia una tradició constitucional que durarà segles. Fins ara, d'ençà de la Capitular de Quierzy, el poder del comte, com un dret patrimonial, ha passat del causant a l'hereu, sense cap requisit d'ordre polític. El jurament apareix, com totes les institucions del nostre dret públic, no obeint a cap apriorisme, sinó en el moment just que les circumstàncies el fan necessari. La seva pràctica, introduïda a favor del monarca, serà ben fecunda: ella evolucionarà i es transformarà ben d'hora a favor del poble.

Amb la seva adhesió, el braç popular assegurava la corona a Jaume I. La paga d'això se la cobrava a la mateixa Cort: pel paràgraf XXIV de la Constitució que hi fou dictada (17), les ciutats de Catalunya, fins a la major edat del rei, restarien lliu-

14. *Const.*, 2.ª, tit. III, llib. X, vol. III.

15. Manquen documents provatoris de l'existència de la Cort de 1210, començada a Barcelona, acabada a Lleida, de la qual parla Feliu de la Penya (*Anales*, II, p. 21) i a la qual sembla donar autoritat una referència de les *Consuetudines Nerdenses* (part I, rub. 111).

16. *Crònica de Jaume I*, § II.

17. *Const.*, 11ª bis, tit. XI, llib. X, vol. I.

res de tributs. Així, la primera Cort catalana donava la pauta a les que havien de seguir.

Sovint es reuniren Corts sota el llarg govern de Jaume I. Sempre que, per les seves expedicions de conquesta o els seus projectes de croada, tenia fretura d'argent, el rei es veia obligat a convocar, junt amb els altres, el braç popular, per demanar-li consentiment de tributs o oferta de donatiu, car els privilegis de ciutats i viles impedièn les imposicions no consentides. Per contra, quan això no cal, veiem encara assemblees a l'estil de les de *Pau i Treva*, amb assistència exclusiva de prelats i nobles. Alguna vegada (fet important) apareix, com a la Cort del 1225 a Tortosa, al costat de l'objecte taxatiu de la reunió, la fórmula més ampla de reformar i millorar l'estament de la terra (18), que més tard serà essencial a les convocatòries de Corts. Per contra, ni el concepte ni el mot de *universitat* o de *general*, aplicats a la Cort com a representació totalitària del país, no apareix encara (19).

El regnat de Jaume I forma políticament una època de transició. És el traspàs de l'estat patrimonial a la monarquia paccionada, de l'homenatge individual al jurament col·lectiu; és l'aparició del tercer estament i, amb ell, de les veritables Corts. Aquestes Corts tenen només dues funcions pròpies: consentir tributs, i jurar el successor de la corona; el poder legislatiu, però, encara és tot del rei, i les disposicions normatives de caràcter general donades per ell, amb consell o sense, s'anomenen *constitucions*, títol que després serà exclusiu de les lleis aprovades en Corts.

En la plasmació del sentiment català, però, el regnat de Jaume I és decisiu.

De Berenguer III a Pere I, Catalunya apareix com una part

18. *Const.*, 2.ª, tit. III, llib. X, vol. III.

19. LA TORRE Y DEL CERRO (Antonio de): *Discursos leídos en la R. Academia de Buenas Letras de Barcelona, en la solemne recepción...* [Orígenes de la «Diputació del General de Catalunya»]. Barcelona, 1923. Vegeu, pàgina 22.

i es fa pressentir com el nucli d'una gran nació occitana. A l'entorn del 1200, el purista Ramon Vidal de Besalú sent la unitat de la llengua d'oc, dins la qual submergeix la catalana; la consciència d'unitat és tan viva que, vint anys després, el trobador Albert de Sisteró divideix els pobles de França en «catalans i francesos», comptant entre els primers els habitants de Gasconya, Llemosí, Alvernya, Vienès i Provença. La croada contra els albigesos i el tractat de Corbeil sancionant els fets acomplerts, esvaeixen aquests somnis i precisen les realitats.

Jaume I, tot i anomenar-la tímidament *nostre llatí*, individualitza la llengua catalana, en quant l'oposa en el diàleg als parlars veïns de Llenguadoc i de Castella. Els càlids elogis a Catalunya continguts a la *Crònica* reial són les guspies d'un sentiment que Cerverí de Girona concreta, en el *plant d'En Ramon de Cardona* (1276), quan apostrofa Catalunya, personalitzant-la no pas com un territori sinó com una pàtria:

*Catalunya! la mort qui'l vos sostrays
ha vós e tots los vostres trop mermatz:
perduts havetz molt mays que no us cujatz.*

Mai no sabrem si, no havent-se unit amb Aragó, Catalunya hauria reeixit a estructurar políticament una nació occitana, senyora de la Mediterrània i estesa fins a l'Atlàntic, o bé hauria sucumbit a l'expansió francesa, i avui tot Catalunya no seria més que un ample Rosselló. Qui sap! És massa fàcil de teoritzar sobre les contingències no realitzades.

Una cosa és certa, però; que el règim confederatiu, exigit per la unió de dos pobles tan diversos com Aragó i Catalunya, en estendre's al reialme de València, novament conquerit per Jaume I, va fer impossible l'estructuració política de Catalunya, i, més tard, la del seu imperi mediterrani.

III. CORTS COLEGISLADORES (1283). EL PACTE. — DEMOCRÀCIA I PATRIOTISME. EL SENTIMENT PANCATALANISTA CONFÓS AMB EL LLEIALISME MONÀRQUIC (MUNTANER).

La llibertat es compra. El mecanisme de les Corts consisteix a no donar graciosament els diners, a comprar amb ells facultats de la corona, que més cedeix com més necessitada es troba. Amb raó, pogué dir Galceran de Pinós a la Cort de Tortosa del 1421: «Les lleis de la terra són comprades e pagades.» (20).

Pere el Gran, amb les seves victòries a Tunis i a Sicília, ha congriat França i l'Església contra seu. El Papa el deposa i l'excomunica, i una croada envairà Catalunya. En aquests moments tèrbols, incerts, Cort general és reunida a Barcelona. Una Cort al nivell històric de l'hora. Amb perfecta consciència patriòtica, es capté del «*bonum statutum Catalonie generalem*», i, sabent-se'n el seu representant autoritzat, parla al rei en nom «*totius universitatis Catalonie*». El monarca, per obtenir d'aquesta Cort l'ajut que li demana, ha de renunciar-hi el poder legislatiu. D'ara endavant, la Cort d'assemblea consultiva i deliberativa esdevé colegisladora amb el rei. Això era l'any 1283: el fet no tenia precedents a Europa. Tota Constitució o Estatut general, és a dir, tota llei, haurà d'ésser feta, a Catalunya, amb aprovació i consentiment de la Cort general, i la Cort es reunirà periòdicament per tractar del bon estament i reforma de la terra (21).

Aviat serà donat un altre pas. Perquè el nou rei sigui jurat, caldrà que ell juri abans les Constitucions. La Cort de Barcelona del 1299 prescriu que si algú de Catalunya, qualsevol que sigui la seva dignitat o condició, fa al dit senyor de Catalunya jurament o fidelitat abans que ell hagués prestat el dit jurament i confirmació, no siguin vàlids aquell jurament i fidelitat que li

20. *Parlaments a les Corts Catalanes*. Text, introducció, notes i glosari per Ricard Albert i Joan Gassiot. (Els nostres Clàssics, vols. XIX-XX). Barcelona, 1928. Vegeu, p. 154.

21. *Const.* 1.ª, tit. XV i 1.ª tit. XIV, lib. I, vol. I.

haguessin prestat (22). Abans de jurar, el rei no pot exercir cap acte de jurisdicció; garantia gelosament guardada, com és de veure, a la Cort de Barcelona del 1519. Carles I, que l'havia convocada, i àdhuc oberta el dia 16 de febrer, hagué de repetir la convocatòria i de repetir la sessió règia el 13 de maig, per haver estat feta la primera convocatòria quan el futur emperador, no havent jurat encara les Constitucions, no podia exercir a Catalunya cap acte de govern (23).

Fàcil seria, obrint els llibres dels nostres filòsofs, moralistes i teòlegs, d'acumular textos marcant els deures i les limitacions morals de l'autoritat reial. De textos semblants, però, en trobaríem arreu, i no ens interessen. No són pas els deures i limitacions exigibles només per la consciència pròpia o pel ministeri de l'Església, sinó els deures i limitacions *legals*, que caracteritzen el nostre sistema polític.

Abans d'acabar el segle XIII, el sistema constitucional de Catalunya restava fermament establert damunt el pacte: monarquia paccionada i lleis paccionades. Els noms i els conceptes de *pacte* i de *contracte* revenen constantment en els nostres jurisconsults clàssics. Referint-nos, per a major excepció, als temps de la decadència política, quan el poder monàrquic esdevenia ja absorbent, sota el regnat de Felip IV, escriu Xammar que les lleis o constitucions d'aquest principat «*habent speciem contractuum inter Regem et populum*», i Acaci de Ripoll, d'una manera terminant, afirma: «*Leges paccionatas vivimus in Catalonia*» (24). Dos segles abans, el jurisconsult Mieres havia usat *pacte* com a sinònim de llei: «*Dominus Rex, fiscus et omnes alii ex pacto tenentur solvere vectigalia et gavellas Generalis Cataloniae*.» (25). Perquè la llei és paccionada i el rei no pot derogar-la, la llei és superior al rei, que està obligat a complir-la. Per això

22. *Const.*, 2.ª, t. I, llib. IV, v. I.

23. COROLEU (Josep) i PELLA I FORGAS (Josep): *Las Cortes Catalanas. Estudio juridico y comparativo*, Barcelona, 1896.—Vegeu p. 341.

24. XAMMAR (Joan Pau): *De Officio judicis et advocati* (Barcelona, Jaume Romeu, 1639), part I, quaest. 15, núm. 75: RÍPOLL (Acaci de): *Regalium Tractatum* (Barcelona, 1644), c. 31, núm. 50.

25. MIERES (Tomàs): *Apparatus super Constitutionibus Curiarum generalium Cathalonie* (diverses edicions), col. VI, c. 28, núm. 38.

la Cort de Montçó del 1289 estatueix que cap disposició reial «que contenga cosa contra privilegi general o especial, ne contra costumes generals o especials de algun lloc, no sia rebuda.» (26).

Aquesta estructuració del règim democràtic coincideix amb l'esclat del sentiment patriòtic. La conquesta de Sicília, el domini marítim de la Mediterrània occidental, la desfeta de la croada, donen a Catalunya el sentiment de la pròpia força esculpit amb el bronze de les seves paraules sòbries pel cronista Bernat Desclot. És l'hora que el llenguatge patri rep, per boca de Jofre de Foixà (1286-91), el nom de *catalanesc*; és el moment eufòric en què l'autor de *Gesta Comitum* interromp la seva història amb un estrambot líric:

*O Catalonia, sæcla per omnia glorificeris
magna merèberis et diminaberis ære frueris* (27).

Entusiasta de la terra catalana, entusiasta dels seus habitants, entusiasta de les seves institucions, entusiasta, sobretot, de *lo bell catalanesc*, Ramon Muntaner, cronista i almogàver, acèrrim partidari del nacionalisme lingüístic, per a qui llengua i nació són la mateixa cosa, és la veu més eloqüent i convençuda del pancatalanisme. Aquest sentiment, però, vivíssim en el poble, no va encarnar en cap institució política: el règim confederatiu i les tradicions de la monarquia patrimonial ho feien impossible. El patriota Muntaner no sap pas alegrar-se que la vella soca de Guifré i de Jaume s'hagi multiplicat en plançons diversos. Ell, que es sent orgullós del nom de català i parla amb una mena d'idolatria de la senyera de les barres, voldria que un sol poder polític relligués tots els catalans. Per això, Muntaner gira els ulls a l'únic nexa comú, la dinastia nacional, i raona el seu lleialisme amb les conegudes paraules que mostren, com cap no ho

26. *Const. Cat.*, 4.ª, t. XXVI, llib. I, v. I.

27. *Gesta Comitum*, redacció definitiva, XXVIII, § 47. Vegeu *Cròniques catalanes, publicades sota la direcció de l'Institut d'Estudis Catalans*, v. II (Barcelona 1915), p. 90.

faria millor, els costums senzills dels reis i llur connivència democràtica amb els ciutadans, «que no us diré que sien llurs vassalls, que abans són llurs companys.»

IV. LES CORTS, REPRESENTACIÓ DEL PAÍS.—INFLUÈNCIA CREIXENT DE L'ESTAMENT POPULAR. — DELEGACIÓ DEL PODER DE LES CORTS. GENERALITAT.

Sostenen Coroleu i Pella que els tres braços (eclesiàstic, militar i popular) representaven a les Corts catalanes, respectivament, la religió, la propietat i la família (28).

Examinem-ho de prop. Cert que a l'edat mitjana la cèl·lula política no és pas l'individu: és la família. El cens no es fa per habitants, sinó per focs; i només els caps de casa intervenen la vida municipal. Tanmateix, el braç popular no representa pas d'una manera indirecta totes les famílies i d'una manera directa tots els municipis de Catalunya, sinó sols la minoria, petita pel nombre i gran per la importància, dels municipis lliures. Són les ciutats, viles i llocs exempts de jurisdicció feudal que constitueixen l'estament popular, perquè són aquests municipis els que tenen, diguem-ne, sobirania fiscal. El braç popular, doncs, no representa la família, sinó els contribuents.

Semblantment, el braç eclesiàstic no representa pas l'Església, sinó la propietat de l'Església. L'arquebisbe, els bisbes, abats, ordres militars i capítols catedrals, perquè detenen la immensa propietat de l'Església catalana constitueixen el braç eclesiàstic i seuen a la Cort. Per contra, en són exclosos els frares de les ordres mendicants i tots els beneficiats que no tenen adscrit a llur benifet cap feu ni cap possessió de territori.

El braç militar sí, representava el que diuen Coroleu i Pella: la propietat, o millor, la propietat feudal. Amb el benentès que el braç militar mai no va ésser a Catalunya una casta noble: qual-

28. COROLEU I PELLA: *Cortes*, p. 71; *Los Fueros de Cataluña* (Barcelona, 1878), p. 505.

sevol, àdhuc estranger, en adquirir la propietat d'un feu adquiria amb ella els drets de baró i, per tant, el de seure a les Corts.

Els tres braços, doncs, representaven el conjunt dels contribuents, d'aquells que podien concedir o denegar els subsidis que la corona necessitava per a les empreses de l'Estat quan no li bastaven les rendes pròpies (29). Les Corts venien a ésser, així, com a juntes generals d'accionistes. Els vots no hi eren comptats, sinó sospesats (*vota non sunt numeranda sed ponderanda*). El vot de l'arquebisbe i dels bisbes valia més que el de tots els altres eclesiàstics; el dels comtes i vescomtes, més que el de tots els altres militars; el de Barcelona, Lleida, Girona i Perpinyà, més que el de tots els altres municipis: és que no votaven (continuant el símil) els accionistes, sinó les accions. Avui aquesta concepció de la sobirania ens sembla endarrerida: era, però, la més avançada del seu temps, i ben superior a la que segles després fou imposada a Catalunya.

Cada època ha tingut una visió diferent de l'Estat. Es veient-lo com una suma d'individus, concepte introduït per la Revolució de 1789, que pot representar-lo un Parlament elegit per sufragi universal directe. Aquest concepte, però, que respon a l'Estat unitari i democràtic, no és el de sempre: en altres temps i en altres llocs l'Estat és concebut com una suma de territoris, o d'interessos, o d'estaments. Així es concebia la Catalunya medieval, i és per això que les Corts, amb els seus tres braços, podien representar-la com la representa avui el seu Parlament.

Dintre la Cort, el braç popular, el nou vingut, pren aviat un lloc preponderant. La Cort de Barcelona del 1300, una de les més notables en la història de la nostra llibertat política, en crear d'una banda els organismes encarregats d'inquirir contra els oficials reials, i d'altra els organismes que ho eren d'interpretar les lleis i d'investigar sobre llurs infraccions, exclou de partici-

29. Les 20 primeres *Constitucions*, t. XXV, llib. IV, v. I, anys 1283-1553, refermen el principi que els tributs no poden ésser imposats sense consentiment de les Corts.

par en uns i altres l'estament eclesiàstic (30). Cinc anys després (1305) els lleidatans es meravellen que ciutadans i cavallers hagin pogut avenir-se, perquè «ja saben ells que els cavallers ço que demanen tot és contra lo profit cominal de la gent de la terra, e a crexement e llibertat de si mateys». (31)

L'any 1323, la Cort de Barcelona, convocada pels afers de Còrsega i Sardenya, s'estanca per les discrepàncies dels braços militar i eclesiàstic. Els síndics del braç popular, però, segueixen reunits i afirmen que «fan Cort general en absència dels prelats e persones eclesiàstiques, e rics homens e cavallers, los quals per contumàcia e sens alguna justa raó... se són departits del lloc on la present Cort general era aplegada e ajustada». El rei Jaume II sanciona els capítols que ells li presenten «per Cort, a bon estament del General de Catalunya» (32). No sabem que es repetís aquest fet revolucionari de la Cambra popular actuant com a representació integral de la terra. Cal, però, no oblidar-ne un altre, també significatiu. Sovintegen en els segles XIV i XV els parlaments, és a dir, les reunions d'un o més braços per a un fi concret. Bé, doncs: trobem parlaments del militar i del popular, i sobretot del popular tot sol: per contra no coneixem ni un cas de reunió dels altres braços en absència del popular.

Vanament els cavallers i els nobles volen oposar-se a la creixent influència del braç popular, i mantenen la pretensió absurda d'ésser ells els únics que han de constituir la Cort. La història parlamentària de Catalunya dóna prou arguments, amb què el bisbe Francesc Sa-Pera rebutja aquella pretensió a la Cort de Barcelona del 1413. Tornen a l'escomesa, els nobles, l'any següent (1414), a la Cort de Montsó, esgrimint com a argument Aquil·les que el rei ja representa a les Corts els seus vassalls, com ells hi representen els llurs (33). Haurien tingut raó si el règim polític de Catalunya no hagués ultrapassat, feia prou temps, el feudalisme; si no existís un «general o comú de la terra»,

30. LA TORRE: p. 40.

31. *Arxiu de la Corona d'Aragó*: reg. 24, fol. 71 (data 25 juliol 1305).

32. LA TORRE: p. 47, dóna els textos inèdits.

33. *Parlaments*: pp. 117, 119.

com deien llavors (un poble, una nació, com diem avui), del qual eren les Corts l'organisme representatiu.

A comptar del 1383, les Corts Catalanes tenen ja un poder propi, i, tenint-lo, poden delegar-lo.

La delegació és, de primer, temporal i concreta. La Cort de Montsó del 1289 és la primera a crear organismes delegats seus i amb exclusió dels oficials reials: els recaptadors per tres anys del donatiu concedit a Alfons II. En un cas semblant, la Cort de Barcelona del 1293 estatueix que els ordenadors i distribuïdors nomenats per ella no seran responsables davant el poder reial. Avançant més, la Cort de Lleida del 1300 duu l'exclusió del rei i dels seus funcionaris al punt d'ordenar que, liquidada l'operació, siguin destruïts els expedients per tal que la corona no pugui obtenir-ne cap dada. Ho repeteix la Cort de Barcelona del 1323. (34)

En el regnat de Pere III, les contínues guerres augmentant les necessitats econòmiques de la corona, les Corts es troben fent-li nous donatius abans d'acabar-se la recaptació dels interiors: així, organismes recaptadors es succeeixen sense interval, àdhuc s'encavallen, fins a convertir-se en permanents. Així neix, primer de fet i després de dret, com totes les nostres institucions polítiques, la Diputació permanent de les Corts catalanes, o (en el llenguatge del temps) Diputació del General de Catalunya. El valor de la paraula *general* ha anat evolucionant. D'una manera imprecisa, comencen els textos parlant de *universitas* o «universitat de Catalunya», del «general de Catalunya», del «general de la terra», com contraposat al singular, fins que la idea del *general* es compenetra amb la de les Corts, la institució que personificava el conjunt dels estaments de la terra catalana (35). D'aquesta manera clara i categòrica es defineix a la Cort de Barcelona del 1347, regnant Pere III.

La Diputació del General de Catalunya, dita ben d'hora *Generalitat*, rep la seva estructura fonamental a la Cort de Cervera

34. LA TORRE: pp. 35-48.

35. LA TORRE: p. 28.

del 1359, i de modest organisme recaptatori ve a convertir-se més tard en delegació general i permanent del poder de les Corts, és a dir, en representació política de tot Catalunya. Ben car pagava la corona l'ajut econòmic que els catalans li donaren.

Amb raó podia dir Pere III a les Corts generals de Montsó del 1383: «...Si guardats vostres furs e constitucions e vostres privilegis aqui trobarets... e veurets que sots los pus francs pobles del mon.» (36)

V. LA GENERALITAT, ÒRGAN DE L'ESPERIT PATRIÒTIC CONTRA L'ESPERIT MONÀRQUIC. — EL SENTIMENT DEMOCRÀTIC I LA REVOLUCIÓ DEL 1462; ANHELS REPUBLICANS. JOAN CRISTÒFOL GUALBES. — IDEES D'EXIMENIS (1384).

L'existència de la Generalitat és un fet decisiu en la història política de Catalunya. Per primera vegada hi ha una representació permanent del país separada de la persona del monarca. L'esperit patriòtic, el sentiment de solidaritat dels catalans, troba un òrgan adequat d'expressió a l'hora que més ho necessita, quan les Corts mantenen sovint una oposició contra la corona. Intermitents, però, i no podent reunir-se sense el concurs del monarca, les Corts haurien estat un instrument poc eficaç en la lluita de Catalunya amb la monarquia.

Aquesta lluita — que amb alts i baixos durarà cinc segles — s'inicia ja en els darrers anys de Pere III, quan la Cort general de Montsó del 1384 acusa d'alta traïció i de venalitat molts consellers del rei i del primogènit (37), i s'accentua sota el desgovern d'aquest, en regnar amb el nom de Joan I. Els mals reis han fet tanmateix un bon servei a llurs pobles: els han desvetllat la consciència (38).

36. *Parlaments*: p. 54.

37. COROLEU I PELLA: *Cortes*, p. 205.

38. De vegades també per dissensions internes les Corts mancaren de la força necessària. Entre les principals, cal assenyalar: la pretensió de crear un nou braç militar (Corts de 1388, 1405-1410, 1413); la rivalitat dins el braç militar entre els Cardona i els Pallars (Corts de 1419-20, 1421-23, 1452); l'oposició entre nobles i eclesiàstics (Cort de 1436).

Mentre Catalunya estigué identificada amb els seus monarques, és difícil de trobar en la literatura l'expressió neta del patriotisme, que va confós amb els sentiments de lleialtat i d'entusiasme per la corona. Del temps de l'*Amador de la gentilesa*, però, ja tenim testimonis de com hi havia qui, sentint d'una manera ben diversa, oposava el pensament de la nació, «de la terra», al pensament del rei. El vigatà Joan Torralles escriu en el seu *Noticiari*, tractant de les companyies d'armanyaguesos que l'any 1389 envaïren Catalunya, que el vescomte de Rocabertí «les havia anades cercar en França, e les havia pagades per lo rei, que venguessen en Catalunya, per tal que la destruïssen, e de fet se faera, sino que *la terra no ho volc consentir* : e aço feia la regina per tal com *la terra no li volia donar* tot quant havia.» I, l'agost del 1394, anota : «Lo rei don Joan parti de Barcelona ab galeres e altres fustes e ana-s'en a Portfangos, donant fama que iria conquerir la illa de Sardenya, de que *tota la terra era molt alegre*, e fon-li feta gran honor en Barcelona quan se recollí. Puis... la anada romàs, que no se'n feu res, de que *la terra fou molt descontenta.*» (39)

A l'hora que l'hàbil política de Pere III donava el seu fruit, i totes les terres de la nació catalana i del seu imperi es reunien sota un sol ceptre, aquest era tingut per les mans balbes de Martí l'*Humà*. La teoria política segueix essent la tradicional, que el vice-canceller Bonanat Pere resum, a la Cort de Barcelona del 1409, en dir que el príncep i els súbdits «fan e són un cos místic inseparable, lo cap del qual és lo príncep, e los vassalls membres seus» (40). La dinastia, però, únic nexce polític de totes les terres catalanes, al cap de pocs anys ja no era catalana. La separació marcada en temps dels darrers comtes-reis de la casa de Barcelona s'exacerba i es fa més profunda amb la casa de Trastámara. Era natural. La sentència de Casp podia donar la corona a Ferran d'Antequera : no podia fer, però, ni que els antics partidaris de Jaume d'Urgell esdevinguessin addictes cordials al nou rei ni que aquest oblidés la seva formació política i les habituds adqui-

39. MOLINÉ I BROSÉS (E.): *Noticiari Català dels segles XIV i XV*. [Butlletí de l'Ateneu Barcelonès, I (1916)], p. 211.

40. *Parlaments* : p. 83.

rides en el govern de Castella. Perduda la catalanitat del nexa dinàstic, aviat el sentiment pancatalanista s'afebleix fins a desaparèixer; es trenca després la solidaritat amb València, el patriotisme català acaba recloent-se dins els límits estatals — és a dir, al territori per al qual legislen les Corts de Catalunya.

Els més ingenus dels jutges de Casp podien creure que anaven a sentenciar una qüestió de dret civil, una testamentaria; d'altres, fit el pensament a la qüestió del cisma, volien resoldre un afer polític-religiós. No mancava gent, però, a adonar-se que es debatia un plet nacional. En aquest terreny situen la qüestió les intervencions de Pere Ferrer (16 i 19 novembre 1411) al Parlament de Tortosa. Ell qualifica de «opinio molt novella e molt aspra e esquiva, james ohida, pensada, cogitada ne somniada», la que Ferran «senyor d'altra gent e d'altra casa engendrat, nat e nodrit en Castella, usitat e acostumat a viure segons les lleis e pràctiques d'aquella, d'esser, segons ell ha afermat, vostre príncep, vostre regidor, vostre governador e vostre senyor.» (41)

La formació política de Ferran podia resumir-se en la coneguda dita castellana «*allá van leyes do quieren reyes*». Per bé que les Corts de Briviesca del 1387 havien pres al rei la facultat absoluta d'establir i derogar lleis, els monarques castellans mai no s'hi avingueren i seguien legislant a llur grat a l'empar de la fórmula «*yo, de mi ciencia especial e expresamente privo en este caso la dicha ley de Briviesca e todas sus cláusulas derogatorias e quiero que non empezca nin empecer pueda*». Demés, era reservada al rei la interpretació de les lleis (42), i contra aquestes no hi valia costum (43). Principis, tots ells, contraris al del dret públic català (44). Amb raó, anys després, podia dir Bernat Boadès, referint-se a la sentència de Casp: «D'aquesta determinació se n'han seguits molt grans damnatges, per ço com lo dessús dit rei En Ferrando no sabia les lleis e privilegis de Catalunya; e

41. *Parlaments*: p. 109.

42. *Ordenamiento de Alcalá*: Vegeu llei 3, llei 11, t. II, llib. III, de la *Novísima Recopilación de las leyes de España*, Madrid 1805.

43. Doctrina recollida i sancionada per la llei 11, t. II, llib. III de la *Nov. Rec.*

44. Vegeu el t. XVI *De Interpretatio* del llib. I, col. I, de les *Const. Cat.*

a ell e als seus castellans, qui no són enfranquits axi com nosaltres ho som, los paria mal de la nostra gran llibertat.»

Entre uns prínceps i un poble d'educació política contrària (45), el divorci es feia cada dia més greu: el sentiment reialista minvava, el democràtic creixia. Els processos de les Corts en el regnat del Magnànim i sota les lloctinències de la seva muller i del seu germà, són documents de la lluita entre Catalunya i la corona (46). En els primers anys del regnat (1418-1421), Ramon Desplà, síndic de Barcelona, i Galceran de Pinós, vescomte d'Illa i de Canet, personifiquen la tradició parlamentària catalana contra les tendències autoritàries del rei. Són noms a recordar en la història parlamentària i democràtica de Catalunya, com també el de Joan Des-Pinyol, secretari de la Cort del 1437, que, amenaçat per la reina lloctinent que li faria tallar el cap si aixecava acta d'una reunió tinguda a la cambra règia, tanmateix la fa constar *in extenso* (contant-hi l'amenaça i tot) en el procés de la Cort (47). Les relacions entre les Corts i la corona esdevenen tan tívants que s'arriba de vegades a ruptura, com la que posa fi a la Cort de Barcelona del 1448. (48)

D'altra banda, comencen també els atacs de l'autocràcia monàrquica al fonament democràtic de la Constitució, és a dir, al poder municipal. Qualsevol que fos el pretext de justícia de les reformes del 1454, que feren coincidir l'organització política de Barcelona amb la seva organització gremial, obeïen evidentment a una maniobra de poder reial encaminada a destruir les forces que dins Catalunya podien resistir-lo, a «supprimir e abaxar — com afirma Pere Miquel Carbonell — la molta senyoria e llibertat que tenien los ciutadans honrats». (49)

Amb l'allunyament entre el monarca i el país, la Generalitat enforteix el seu prestigi. Ella pot, l'any 1462, aparèixer com el

45. El caràcter de les dues monarquies resta ben palesat amb la coneguda anècdota d'Alfons III i la seva muller Leonor, l'any 1352, a València, reportada al capítol XLII de la *Crònica de Pere III*.

46. Veure especialment, Parlament de Molins de Rei (1418) i Corts de 1419-1420, 1430-31, 1448, 1456.

47. COROLEU I PELLA: *Cortes*, p. 253.

48. Id. id.: p. 264.

49. CARBONELL (Pere Miquel): *Chroniques de Espanya fins aci no divulgades*, Barcelona, 1546, fol. 227.

govern de la terra, fins al punt de destronar el rei, és a dir, declarar-lo caigut dels seus drets, i elegir-ne d'altre perquè ocupi el seu lloc. En els deu anys que dura la Revolució, Catalunya viu sota el règim de la monarquia electiva; i, en acabar-se, Joan II ha de fer per segona vegada la cerimònia de la jura com a rei novellament entrat.

Si quan, l'any 1412, es reunien els compromissaris a Casp, tothom els sabia nomenats per declarar qui en justícia havia d'ésser preferit com a successor del rei Martí, passat el temps, les idees es confonen, i la massa arriba a creure que el fet havia estat una pura i simple elecció de rei. Aquest fou, diu Zurita (50), un dels fonaments per destronar Joan II. Fonament, no; més aviat, pretext jurídic, perquè en el fons hi havia altra cosa. Joan II, el destronat, hi tocava quan l'any 1469, obrint les Corts generals de Montsó, deia als representants d'Aragó i de València, i als botiflers que per Catalunya havien gosat anar-hi, «algunos de Barcelona — és a dir, la Generalitat i el Consell de Cent — elevados e ensuperbecidos por las muchas extremas riquezas axi particulares como generales, habiendo ya en lo pasado sostraídos entre las necesidades de sus príncipes tantos e tales privilegios que quasi toda la suprema jurisdicción de potestad habían a sí transferida, se desdenyavan ya de tener superior ninguno». Ells, afegix, «pusieron la mayor parte de Catalunya en manifiesta rebelión» i acabaren «tomando forma de comun regimiento, tanto por ellos deseado» (51). Segons el rei, doncs, la causa íntima de tot el moviment és l'ardent desig «de comun regimiento», és a dir, de República.

Aquestes ànsies democràtiques trobaren el seu teoritzador (nom oblidat, cal rellevar-lo) en la persona de Joan Cristòfol Gualbes, dominicà, l'obra del qual ens és coneguda només per la referència de Zurita (52). Mantenia l'opinió, que l'historiador aragonès qualifica de temerària i condemnada pel concili de Constança, que «asi como a la República pertenecia proveerse de Principe, no

50. ZURITA (Jerónimo de): *Anales de la Corona de Aragón*, Zaragoza, 1585; vegeu llib. 17, c. 42.

51. COROLEU I PELLA: *Cortes*, p. 298.

52. ZURITA: llib. 17, c. 42.

haviendo quien rigiese el cetro real, a ella misma pertenecia deponer y privar al Rey que tiranizaba, y que de aquello no havia otro juez superior». La idea de la soberania popular, doncs, no podia ésser més clarament expressada.

É això què té d'estrany? No és sinó l'aplicació a un cas concret de teories polítiques defensades abans (1384) per Eximenis. L'enciclopedista gironí no sols no admet l'absolutisme, car «jamés les comunitats no donaren la potestat absolutament a negun sobre si mateixes, sino ab certs pactes e leys» (53); no sols defensa el tiranicidi en dir que contra el tirà «se deu commoure e es deu levar lo cel e la terra e la mar e tota consciència tement Déu, fins que l'hajen mort e foragitat de tot lo mon» (54), sinó que preveu la desaparició total de la monarquia i la consegüent universalització del règim republicà: «...d'aquí avant no hi haurà reys, ne duchs, ne comtes, ne nobles, ne grans senyors, ans d'aquí avant fins a la fi del mon regnarà per tot lo mon la justícia popular, e tot lo mon per consegüent serà partit e regit per comunes, axí com huy se regeix Florença e Roma, e Pisa, e Sena, e d'altres ciutats d'Ytalia e d'Alemanya.» (55)

VI. EL CESARISME DEL RENAIXEMENT. FERRAN II. — LLUITA AMB L'ABSOLUTISME. FELIP IV. PRIMERA REPÚBLICA CATALANA. — FELIP V. FI DE L'ESTAT CATALÀ.

En el moment que, per una evolució natural, l'enfortiment de les institucions populars i llur divorci creixent amb la corona, havien dut a la formulació dels principis democràtics, culminats en el de la sobirania popular, la pertorbació que en l'ordre polític el Renaixement porta, ve a imprimir una direcció contrària. El cesarisme dels nous corrents s'infiltra dins les fórmules cristianes i democràtiques medievals, i en tergiversa el sentit. Les monar-

53. EXIMENIS: *Regiment de Princeps* (ed. València, 1484), c. 156.

54. Id. id.: c. 154.

55. Id. id.: c. 200.

quies de l'Occident llatí sembla que heretin l'esperit teocràtic i despòtic de la caiguda Constantinoble.

Pere III, en la seva proposició a la Cort de Tarragona del 1370, havia dit que «per ço com los reis són lloctinents de nostre Senyor en aquest mon, deuen' fer llur poder de ressemblar a ell com més poden, e en especial li deuen semblar en aquella virtut de justícia, la qual principalment los és comanada per ell» (56). Els homes del Renaixement, dels mateixos principis en treuen conseqüències diverses. Berenguer de Pau, responent a la proposició de Ferran II a la Cort de Barcelona del 1493, parla de «com la majestat vostra sia vista Déu corporal en la terra» (57); i dos anys més tard, en idèntiques circumstàncies, a Tortosa, fa un panegíric «de la gran eminència de la dignitat reial» (58) i assenta obertament el principi de la monarquia de dret diví, la qual, de passada i per això mateix, sotmet el poder eclesiàstic: Berenguer de Pau no s'oblidava que era bisbe de Girona.

Ferran II, «Déu corporal en la terra», com li havia dit Berenguer de Pau, afirmava el seu propi convenciment amb aquestes paraules de la proposició a les Corts de Montsó del 1510: «Déu nos endreça i encamina que essent son ministre en son nom ho prosseguiam (la guerra contra els moros) e axí ho continuem.» (59). El rei, instrument directe de la Providència, vol esdevenir sagrat, indiscutible. Cerca els seus consellers entre la gent adversa a l'esperit democràtic i troba entre els seus addictes qui formuli en estrofes castellanques de *arte mayor*, contra Barcelona i Catalunya, els nous principis de govern:

*Con armas en guerra, en paz con las leyes
se quieren los reynos, Señor, conservar.
Mas, guay de la tierra do todos son reyes,
do todos presumen regir e mandar!
Un Dios en el cielo, un rey en la tierra
se debe por todas las gentes temer. (60)*

56. *Parlaments*, p. 43.

57. *Parlaments*, p. 227. Berenguer de Pau repeteix, sense dir-ho, paraules de Baldus.

58. *Parlaments*, p. 236.

59. COROLEU I PELLA: *Cortes*, p. 409.

60. MOREL-FATIO: *Romania*, XI, p. 333.

Ferran II, amb l'establiment de la Inquisició castellana a Catalunya, malgrat les protestes de la Generalitat i del Consell de Cent, creava una nova força, al servei de la corona, destrament aprofitada per la dinastia austríaca. Aquesta tendeix a reforçar l'autoritat reial en la governació de l'Estat excloent-ne les ingerències democràtiques, tot i no oposar-se per sistema al respecte a les diferències i a l'autonomia local. Carles I reuneix regularment les Corts, però no sempre n'atén les protestes constitucionals, com la de la Cort de Montsó del 1533 contra la Inquisició (61). Referint-se als seus darrers temps, han pogut dir en veritat Coroleu i Pella que «sólo una libertad quedaba en pie: la de servir al Emperador» (62). Els seus descendents rarament convoquen les Corts. Al monarca li és més planer valer-se de l'or i de l'argent que a riades l'Amèrica li aboca; més planer que no pas discutir amb unes Corts fins la darrera malla d'un donatiu que potser hauria de pagar amb llibertats o privilegis.

La monarquia, absoluta a la corona de Castella, absoluta també al regne d'Aragó des de Felip II, segueix essent paccionada i representativa a les terres catalanes. És això el que Gilabert manté en el seu *Discurso sobre la calidad del Principado de Catalunya*, veritable tractat del nostre dret públic (63). És això que fa exclamar a Quevedo: «Son los catalanes aborto monstruoso de la política: libres con señor. Por esto el Conde de Barcelona no es dignidad, sino vocablo y voz desnuda... El provecho que dan a sus reyes es el que da a los alquimistas su arte: promételes que harán del plomo oro y con los gastos los obligan a que del oro hagan plomo. Ser su virrey es tal cargo, que a los que lo son se puede decir que los condenan, y no los honran. Su poder en tal cargo es sólo ir a saber lo que él y el Príncipe no pueden... Esta gente de natural tan contagiosa; esta provincia,

61. COROLEU I PELLA: *Cortes*, p. 352.

62. COROLEU I PELLA: *Cortes*, p. 352.

63. GILABERT (Francisco de): *Discursos sobre la calidad del Principado de Cataluña, indicación de sus habitantes y de su gobierno*, Lérida, Manescal, 1616.

apestada con esta gente ; este laberinto de privilegios, este caos de fueros, que llaman condado, se atreve a proponer a su majestad que su gobierno mude de aires, quiere decir de Ministros.» (64)

El jurisconsult Gabriel Berard havia escrit, l'any 1627, que «el rei pot ésser destronat per la seva negligència» (65). Més que negligència, mala voluntat i mala fe calia atribuir a Felip IV o al comte-duc d'Olivares, qui en nom d'ell governava. En mala fe, en el trencament del pacte, es basaven els catalans comandats pels tres diputats Pau Claris, Francesc de Margarit i Josep Miquel Quintana per a alçar-se contra el rei.

L'any 1640, la Generalitat reprenia el paper que havia jugat en 1462. Els temps, però, eren diversos. El reial patronat que Ferran II i Carles I havien obtingut d'Alexandre VI, Juli II i Adrià VI, creava una xarxa d'interessos entre la persona del monarca i els dignataris de l'Església: «del (braç) eclesiàstich hi ha poch que confiar — escriuen, l'any 1585, els representants de Barcelona — per lo que stan ab la boca badada sperant bisbats y abadiats y altres mercès de sa majestat» (66). La teologia moral posada al servei de la monarquia pertorbava les consciències. Molts catalans creien il·lícit de negar l'obediència al rei: se n'es-cruixien com d'una heretgia. Ben segur que no és altra la causa que els catalans patriotes s'esforcessin a remarcar els sacrilegis i les violències contra coses i persones de l'Església comesos per les tropes filipistes: la cançó dels Segadors n'és un bell exemple. Pensaven així vèncer els escrúpols dels qui veien el rei com el representant de Déu.

Tanmateix, la Junta dels Braços (és a dir, el Parlament català) convocada per la Generalitat el 1641, es creu investida del poder sobirà, i en ús d'ell proclama de primer la República catalana i elegeix més tard Lluís XIII de França comte de Barcelona. El francès, en acceptar la corona oferta pels catalans,

64. *La Rebelión de Barcelona*, en *Biblioteca de autores españoles, Obras de Quevedo*, v. I, p. 268.

65. *Speculum visitationis*, c. 22, § 46.

66. Arxiu Municipal de Barcelona, *Lletres missives 1584-1591*, fol. 70. Lletre dels Consellers als síndics de Barcelona a la Cort de Montsó, data 4 setembre de 1585.

reconeix explícitament llur dret sobirà (67). Ben d'hora, però, la Cort dels Borbons es penedeix d'aquest pas tan contrari als principis i als interessos monàrquics, i cerca arguments per anul·lar-lo. Un tractat de Charpy *Sur la liberté des Catalans* adreçat a Mazarin l'any 1644, i escrit per encàrrec seu, vol provar que és fals que els catalans puguin elegir rei, que és fals que els reis de França hagin reconegut mai la independència del comtat de Barcelona, i que, per tant, la qüestió de la sobirania de Catalunya el rei de França no ha de discutir-la amb els catalans, sinó amb el rei d'Espanya (68). Les dues corones, les dues dinasties enemigues i rivals en tot, trobaven un punt de convergència: la defensa dels principis absolutistes i, per tant, l'hostilitat a la democràcia catalana.

La guerra dels Segadors tanmateix no afeblí gens l'esperit monàrquic, reflex de l'esperit religiós. Aquell va sobreposant-se a l'esperit patriòtic. Hom ha acceptat de la corona que barrés el camí a l'expansió catalana i que separés Mallorca; ningú no sembla doldre's que mutili el territori de Catalunya amb la pau dels Pirineus. Encara a un nivell més baix que l'esperit patriòtic, davalla l'esperit democràtic. El rei segueix sense reunir Corts, i no hi ha testimonis, val a dir-ho, que els catalans se'n dolguessin molt. Es comprèn.

Una gran massa de la població (cal no oblidar-ho) estava subjecta a senyoria nobiliària o eclesiàstica: poc li interessaven unes Corts en les quals no participava. L'alta noblesa havia emigrat, satèl·lit de la corona; l'Església sabia les seves immunitats prou garantides: d'altra banda, els seus grans dignataris, que el Patronat reial triava fora de la terra, no podien sentir l'apetència d'un es Corts on es trobaven estrangers. Els municipis i els cavallers eren els únics a perpetuar, més aviat d'esma, la vida política de Catalunya. Al costat d'ells, els juriconsults, formats

67. Lluís XIII deia en la seva lletra d'acceptació: «Viendo que esta resolución depende de vuestro propio motivo (como inspirado solamente de Dios, el qual dispone como le parece de los estados, reynos y coronas más soberanos), nos a parecido acetarla.» Vegeu, Ros (Alejandro de): *Cataluña desengañada: discursos políticos*, Nàpols, Egidio Longo, 1646; p. 370.

68. Aquesta obra, inèdita, es conserva autògrafa a la Biblioteca Nacional de París, *mss. franç.* 4627.

a la vella escola de les Constitucions i imbuïts de la llibertat civil del *Corpus Juris*, mantenien els principis antiabsolutistes que la Generalitat encarnava. «El Poder — diu Cancer — que no està regulat per cap raó natural ni per cap regla de Dret, que es el que anomenem absolut, no es tal poder, sino una tirania filla de la iniquitat.» (69)

L'hora de la tirania filla de la iniquitat s'apropava. Sanpere i Miquel (fa de bon recordar en aquesta casa la figura d'aquell ateneïsta fervorós) va titular un llibre, descosit i ple de dades com tots els seus, *Fin de la Nación catalana*. Seria més exacte «Fi de l'Estat català»: realment no fou pas la nació, sinó la seva organització estatal, que va prendre fi l'any 1714. La nació, si no haguéssim convingut que és immortal, caldria dir que ja era morta molt abans, o almenys era mort l'esperit democràtic que en altre temps la informava. Catalunya encara té consciència de la seva personalitat, però ja no té fe en ella mateixa, i es lliura en cos i ànima a una lluita dinàstica. El nom mateix ho diu: guerra de Successió.

En veure's, però, abandonada pel monarca i els aliats a favor de qui s'ho ha jugat tot, Catalunya reacciona com en els millors temps de la seva història, i la Generalitat convoca la representació nacional: la Junta dels Braços.

Junta dels Braços del 1713, darrer Parlament de l'antic govern de Catalunya! Quan l'estament eclesiàstic i el militar, malgrat la patriòtica oratòria de Ferrer i Ciges (70), acceptaven com a mal indefugible de tractejar amb el Borbó, el braç popular redreça la consciència nacional i, amb una fina sensibilitat, comprèn que, acceptant el domini borbònic, «aquest lamentable Principat restaria exposat a la discreció de la experimentada contrària

69. «Potestas, quæ nulla ratione naturali, nullisve juris regulis regulatur quam absolutam illi appellant, non ad potestatem sed ad tyrannidem, ut plerique volunt, quæ ex injuria oritur pertinet».—Vegeu CANCER (Jaume): *Variarum Resolutionum juris cæsarei, pontificii et municipalis Principatus Cataloniae*, (diverses edicions), part III, c. III, núm. 114.

70. L'eloqüent discurs pronunciat per aquest en la sessió del 5 de juliol és publicat per SANPERE I MIQUEL: *Fin de la Nación catalana*, p. 125, tret del manuscrit de Francesc Castellví, de l'Arxiu de Viena.

propensió francesa (doncs bé se desprèn de l'experiència governada Espanya per aquell esperit) y del tot subgete a la primera màxima d'aquella de un Rey y una Llei, manifestant-ho el que succeeix a Castella, Aragó y Valencia.» (71)

Cinc segles després que tímidament havia començat d'entrar a les Corts catalanes, l'estament popular es converteix en el seu capdavanter i el seu àrbitre. ¿Presagi del que tres quarts de segle més tard s'esdevindrà als Estats generals de França? ¿ressò potser del Parlament anglès? Terme d'una llarga evolució històrica. La influència popular havia anat creixent. Les revolucions del xv i del xvii són organitzades i dirigides *pari passu* per la Diputació General de Catalunya i el Consell de Cent de Barcelona, cosa que de fet donava l'hegemonia a l'estament municipal. No ha d'estranyar-nos, doncs, que en els darrers moments de la independència catalana fos el braç popular aquell al qual escaigués la responsabilitat i la glòria de declarar la guerra als Borbons de França i d'Espanya. Catalunya es llança, per salvar la seva personalitat política, a una lluita desesperada: són els dies heroics que van del 9 de juliol del 1713, en què, acceptat el parer del braç popular, és acordat prosseguir la guerra contra Felip V, fins l'11 de setembre del 1714, en què la bandera borbònica és plantada damunt les ruïnes fumejants de Barcelona, «essent la esclavitut certa y forzosas».

VII. TRIOMF DE L'ABSOLUTISME MONÀRQUIC. FI DEL RÈGIM DEMOCRÀTIC. — LA UNIVERSITAT DE CERVERA, FOCUS D'ABSOLUTISME. JOAN ANTONI MUJAL I RAMON LLATZER DE DOU.

La monarquia austríaca va representar, com hem dit, en progressió creixent, el reforçament de l'autoritat reial (l'absolutisme àdhuc) en les funcions de l'Estat: l'opinió pública en fou allunyada, primer de la direcció i després del control. A l'autonomia de Catalunya li restava només el cercle, gran encara,

71. De la Deliberació del Braç popular, data 5 de juliol. Publicat per M. BRUGUERA, *Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona*, Barcelona, 1871, v. I, p. 191.

de la vida local. La monarquia borbònica es presentà sota un altre signe. Felip V disputava a Carles d'Àustria la corona reial, però demés negava al poble tota mena de sobirania. Despòtics o benignes, intelligents o forassenyats, els Borbons representen això: l'absolutisme integral.

«Essent la esclavitut certa y forzosa... quedant esclaus» deia l'última crida de les autoritats legítimes, a les tres de la tarda de l'11 de setembre del 1714 (72); i el decret de Felip V, dat a 9 d'octubre del 1715, ho confirmava en proclamar que «habiendo con la asistencia divina y justicia de mi causa pacificado enteramente mis armas el Principado de Cataluña, toca a mi soberanía establecer gobierno en él». Tan justes devien semblar-li al Borbó aquestes paraules (i, per a un criteri autocràtic, de fet ho eren) que les incorporà al Decret de Nova Planta (16 de gener del 1716) (73). Amb aquest desapareix de dret (el dret de la força) allò que de fet havia desaparegut amb la presa de Barcelona: l'organització estatal de Catalunya, que passa de país autònom a país regit. I no sols això: àdhuc la vida local, i amb ella l'arrel més pregona de la democràcia, és atesa: desapareixen els càrrecs d'elecció, i tots els regidors municipals esdevenen governatius, nomenats o pel rei o per l'Audiència. (74)

No n'hi havia prou: calia impedir la difusió de les idees llavors anomenades *velles* i que tres quarts de segle després serien noves (les idees de llibertat i democràcia); calia plasmar la consciència i la intelligència de les noves generacions. Un acord del Reial Consell dat a 27 de novembre del 1716 suprimeix la llibertat d'impresca que, a diferència del que s'esdevenia en altres terres de la corona, existia a Catalunya (75). Un any des-

72. BRUGUERA, v. II, p. 277.

73. «Por decreto de 9 de octubre próximo pasado fué servido decir que, habiendo con la asistencia divina y justicia de mi causa, pacificado enteramente mis armas el Principado de Cataluña, tocaba a mi soberanía establecer Gobierno en él, y dar providencias para que sus moradores vivan con paz, quietud y abundancia.» (*Nov. Rec.*, ley 1, t. IX, lib. V).

74. «En la ciudad de Barcelona ha de haber veinte y quatro Regidores, en las demás ocho, cuya nominación me reservo; y en los demás lugares se nombrarán por la Audiencia, en el número que pareciere, y se me dará cuenta; y los que nombrare la Audiencia servirán un año.» (*Nova Planta*, § 31).

75. *Nov. Rec.*, ley XIII, t. XVI, lib. VIII.

prés, el rei, «por quanto las turbaciones pasadas del Principado de Cataluña obligaron mi providencia a mandar se cerrasen todas las Universidades, por haber los que concurrían a ellas fomentado muchas inquietudes», per decret d'11 de maig del 1717 crea la Universitat de Cervera (76). No és aquesta l'avinentesa de fer el balanç científic d'aquella Universitat: no em reca d'admetre que el seu nivell (si més no pel sol fet d'ésser única) havia de superar el de les sis d'abans. Cal dir, però, que la Universitat de Cervera, és el focus més important de la desnacionalització de Catalunya. Felip V, per haver donat el Decret de Nova Planta, hi és comparat amb Soló, mentre les nostres institucions jurídiques hi són qualificades de «*tristes reliquiæ gothicae barbariei*». Una mena de cesarisme de dret diví fou la fórmula política d'aquella Universitat: obediència cega, el famós «*perinde ac cadaver*» a l'autoritat del rei. Així parla el seu teoritzador Antoni Mujal: «La verdadera obediencia raciocina así: el superior aquí y ahora lo manda así. Luego, aunque me parezca probable lo contrario y que puede obedecerse, debo de practicamente así presumir del superior: que, por reservados motivos que yo no alcanzo o no lleigo a conocer, no sólo probable sino evidentemente me manda; por consiguiente no ha de haber en mi tardanza ni duda, sino propensión y presteza a obedecer» (77). I, parlant de la consuetud, afirma: «En nuestro Estado monárquico no pueden los súbditos introducirla legítimamente sin consentimiento del Príncipe; y de esto es bien clara y solidísima la razón: porque, como aquélla tendría fuerza de ley, habríamos de decir que reside potestad legislativa en los súbditos.» (78)

Ramon Llätzer de Dou, en la seva obra, per tants conceptes valuosíssima, de Dret públic, és el més qualificat exponent de l'esperit monàrquic, antidemocràtic i, en el fons, inconscient-

76. RUBIO Y BORRÁS (Manuel): *Historia de la Real y Pontificada Universidad de Cervera*. [Universidad de Barcelona, Anuario del curso académico de 1913 a 1914]. Barcelona, 1915, p. 431.

77. MUJAL Y DE GIBERT (Juan Antonio): *Desengaño al público con pura y sólida doctrina. Tratado de la observancia y obediencia que se debe a las leyes*, Madrid, García, 1774; c. 2.

78. MUJAL: c. 3.

ment anticatalà, de Cervera. El canceller Dou, a les acaballes del segle XVIII era un panegirista de Felip V i de la Nova Planta. Panegirista del rei que, havent «pacificado con sus gloriosas armas las turbaciones del principio del presente siglo, fué árbitro con derecho y regalía indisputable de arreglar el sistema de legislación del modo que a él le pareciese más útil y justo» (79). Panegirista del Decret, tots els capítols del qual «son otros tantos rasgos de la más fina y consumada legislación» (80). Dou es fa seves les paraules, del venerable Palafox, que les obligacions d'un home «deben cumplirse sobre la máxima de atender en primer lugar a Dios, en segundo al rey, y en tercero al padre» (81). Cal sotmetre's a la voluntat absoluta del rei : «lo que no admite duda alguna es, que la regalía de arreglar nuestra legislación es indisputable en los soberanos, pendiendo todo de su arbitrio y voluntad» (82). Cal sotmetre's àdhuc a les insanitats del tirà : «aun en el caso de ser tiránica la suprema potestad o el príncipe, no pueden los súbditos volverse contra él, ni dexar de obedecerle, como está decidido en la sesión XV del Concilio de Constanza, que en España se manda jurar a los graduados y eclesiásticos». (83)

Ve't aquí els principis polítics de Cervera amb els quals fou atapeït el cervell dels nostres estudiants del segle XVIII i començaments del XIX : principis polítics absolutament contraris als de les Constitucions de Catalunya (jurades pel mateix Felip V a les Corts del 1702), que prescriuen que el rei no podia ésser obeït en res que manés contrari a les lleis ; principis polítics que eren la condemna de la història de Catalunya, de la guerra contra Joan II, de la guerra dels Segadors i de la guerra de Successió. Els catalans que els compartissin (i noteu que els eren imposats com un dogma religiós) havien de sentir una mena d'infe-

79. DOU Y DE BASSOLS (Ramón Lazaro de): *Instituciones de Derecho público general de España con noticia del particular de Cataluña, y de las reglas de gobierno en cualquier Estado*, Madrid, García, 1800-1803.—Vol. I, p. 66.

80. Dou : I, p. 67.

81. Dou : I, p. 266.

82. Dou : I, p. 82.

83. Dou : I, p. 266.

rioritat, i gairebé de vergonya, d'ésser catalans. Ramon Llàtzer de Dou, com a teoritzador del dret públic, és la contradicció de tota la història jurídicopolítica de Catalunya.

L'escola de Cervera recull la idea monàrquica elaborada pels cesaristes castellans dels segles XVI i XVII, i, matisant-la d'absolutisme versallesc, l'entronitza a Catalunya. El sentiment democràtic desapareix, el patriòtic s'atenua, i impera exclusiu i absorbent el monàrquico-religiós. És popular la guerra del 1793, malgrat les promeses democràtiques de França, perquè la Convenció és regicida i irreligiosa; com anys després serà popular, en nom del legitimisme monàrquic i d'un patriotisme no català, la resistència contra l'Imperi, que debades pretenia, l'any 1810, revifar el sentiment nacional de Catalunya. Tot això, i tantes coses que avui ens semblen inexplicables, les explica l'esperit de Cervera.

La monarquia dels Borbons liquida l'imperi català: Sicília conquerida el segle XIII, Sardenya el XIV, Nàpols el XV; destrueix l'organització estatal de Catalunya i, pitjor encara, es proposa i gairebé hi reïx matar-li l'esperit patriòtic i democràtic.

VIII. EL ROMANTICISME. REDREÇ DE LES IDEES DEMOCRÀTIQUES I DEL SENTIMENT PATRIÒTIC. AUTONOMIA I REPÚBLICA.

Després de la guerra contra Napoleó, les lluites de liberals i absolutistes són vivíssimes a Catalunya. Els abusos de la monarquia havien arribat tan enllà, i les idees democràtiques, malgrat els obstacles, penetrat amb tanta força, que tot altre terme restava apartat de la lluita.

El sentiment patriòtic català es deixondeva a conseqüència del romanticisme. A l'hora en què els lletrats es partien en dos camps, igualment descatalanitzats (tradicionalistes, fidels als ensenyaments de Cervera, i progressistes, imbuïts del jacobinisme francès), només el poble conservava latent i instintiva la personalitat catalana. Per això el romanticisme, en donar valor i posar de relleu l'ànima popular, presta un suport eficacíssim al desvetllament nacional. Aquest desvetllament, prengué l'aire d'un

neotradicionalisme, desig enyorós i malaltís de refer les coses perdudes, apologia dels temps passats, intent de revivificar-ne les institucions. El corrent patriòtic es sobreposava així a l'esperit monàrquic del vell tradicionalisme. Semblantment, també per la banda progressista, minvava l'esperit monàrquic, sobrepasant-lo el democràtic. La gran força del segle XVIII batia doncs, retirada en els dos fronts, i ideològicament (materialment encara no) era vençuda: el trasllat definitiu de la Universitat de Cervera a Barcelona pot marcar una data, 1842.

Els dos sentiments triomfants (patriòtic i democràtic) feien separadament llur camí, però mirant-se de reüll com si fossin enemics; mentre que el veritable enemic de tots dos (la monarquia), d'aquella divisió i aquella lluita en treia expedients per anar vivint. Tant va viure que es va creure amb forces de tornar als temps de Ferran VII i vingué la Dictadura. Sota la seva opressió van fondre's, després d'un llarg contacte i de l'aparent fracàs de molts homes que ho havien intentat, els anhels de llibertat civil amb els anhels de llibertat nacional. Catalunya ha triomfat per la República i la República ha triomfat per Catalunya: el nostre poble s'organitza, renaixent en forma democràtica, sota la suprema autoritat d'un Parlament elegit pel sufragi universal. Les Corts Catalanes ressusciten, i en fer-ho poden constatar complida la Constitució I de la Cort de 1706. Ella decreta que, no pertanyent «en manera alguna ara ni jamay a la casa de Borbón» el govern de Catalunya, en «sien perpètuament exclosos, inhàbils e incapaces Lluís Catorze, rey de França, Lluís de Borbón, Delfí de França, y Lluís, Felip y Carles, sos fills, y tota la posteritat y descendència». (84)

Senyors, ja fa massa estona que us retinc. Cal separar-nos. Permeteu-me solament uns mots per extreure la conclusió dels fets que hem adduït.

Si Catalunya, com dèiem en començar, ha tingut la rara for-

84. Arxiu Municipal de Barcelona, procés de les *Corts de 1705-6*, fols. 1150-1151.

tuna de néixer dues vegades, en la seva renaixença, en retrobar-se ella mateixa, encara en té una altra de molt més rara. Catalunya, en reprendre la seva llibertat política té la fortuna de poder ésser juntament liberal i tradicionalista, perquè la seva tradició veritable és la llibertat.

He dit.

INDEX

Exordi	5
I. Sentiments de germanor i sentiments d'oposició. — Orígens de l'Estat català. El comte, element d'unitat i principi de justícia; autolimitació del seu poder. — De la Cort judicial a l'assemblea de magnats. La «pau i treva» i les seves Corts mixtes. — El nom i el territori de Catalunya	5
II. Ingrés del tercer estament a la vida pública. Corts de 1214. — Concessió de tributs i jurament del rei. — Naixença del sentiment patriòtic	11
III. Corts colegisladores (1283). El pacte. — Democràcia i patriotisme. El sentiment pancatalanista confós amb el lleialisme monàrquic (Muntaner).	15
IV. Les Corts, representació del país. — Influència creixent de l'estament popular. — Delegació del poder de les Corts. — Generalitat	18
V. La Generalitat, òrgan de l'esperit patriòtic contra l'esperit monàrquic. — El sentiment democràtic i la revolució de 1462; anhels republicans. Joan Cristòfol Gualbes. — Idees d'Eiximenis (1384)	22
VI. El cesarisme del Renaixement. Ferran II. — Lluita amb l'absolutisme. Felip IV. Primera República catalana. — Felip V. Fi de l'Estat català.	27
VII. Triomf de l'absolutisme monàrquic. Fi del règim democràtic. — La Universitat de Cervera, focus d'absolutisme. Joan Antoni Mujal i Ramon Llätzer de Dou	33
VIII. El Romanticisme. Redreç de les idees democràtiques i del sentiment patriòtic. Autonomia i República	37
Conclusió	38

N · A · G · S · A
CASANOVA, 212-214